

kao takve. Međutim, težište cijelog rada usmjereno je ka istraživanju Stojkovićeve učenja o crkvi, i to u svjetlu njegove polemike s husitima i pri tome se zapravo radilo o različitom poimanju prirode crkve.

Prvi Hrvat koji je pisao o I. Stojkoviću bio je Lovro Kukuljica, koji je dao prilično točne biografsko-bibliografske podatke. Dakako, i niz drugih povjesničara spominje Stojkovića, primjerice S. Crijević, S. Dolci-Slade, F. Rački, K. Krstić, M. Franičević, S. Krasić, Š. Jurić, I. Golub itd. Međutim, sve su to vrlo kratke bilješke s osnovnim podacima iz života i djela.

Po sudu stručnjaka, I. Stojković je vjerojatno najveći hrvatski teolog srednjeg vijeka ili dapače uopće (S. Krasić). Bio je priznati učenjak svog doba, doživio je najveće počasti, član je profesorskog zbora Sorbonne. Može ga se označiti kao humanistu u širokom smislu te riječi, jer on je bio jedan od prvih i, po tome čuven, koji se u svojim studijima obratio klasičnim grčkim izvorima. Za to je najbolje svjedočanstvo njegova biblioteka, koju je oporučno ostavio dominikanskom samostanu u Lausannei, a koja je u njegovo doba izazivala divljenje svojim bogatstvom, i to prvenstveno grčkih tekstova.

GORAN GRETIĆ

Wolfgang Wieland: *PLATON UND DIE FORMEN DES WISSENS*, Göttingen 1982. (336 str.)

Knjiga W. Wieleanda o Platonu svakako zaslužuje posebnu pažnju, jer radi se o radu jednog od vrlo uglednih i cijenjenih istraživača grčke filozofije.

Autor, kao prvo, ističe činjenicu da su Platonova djela data u formi dijaloga, to je za njega općenito jedna od temeljnih činjenica u bavljenju Platonovom filozofijom. Zatim odmah postavlja jednu od odlučujućih teza za svoju interpretaciju, naime da Platon ni na jednom mjestu ne iznosi u vlastito ime u sistematskom kontekstu neke filozofijske teorije. Gledajući prvenstveno tako na sustav Platonovih djela, autor ih tumači istraživanjem koncepcijâ znanja koje su određujuće za Platonovo filozofiranje. Polazište čini interpretacija Platonove kritike onog pisanog, tj. napisanog i zatim autor u prikazu literarne forme Platonovih djela pokazuje značenje onih formi znanja kod Platona čiji se sadržaji ne mogu prikazati u liku re-

čenice. (Prvo poglavlje nosi naslov *Napisano djelo*. Tu se obrađuje Platonova kritika onog napisanog, problem napisanog i nenapisanog učenja, raspravlja se o dijalogu kao mediju filozofijskih razmišljanja, o tipovima formi dijaloga i o Platonovom razvoju i fiktivnoj kronologiji dijaloga.) Pri tome se prvenstveno radi o formama praktičkog znanja, naime o sposobnostima i umijećima, o svjesnom djelovanju na temelju znanja i, prije svega, o uporabnom znanju kojim se rukovodimo u ophođenju sa stvarima i u samom govoru. To su forme znanja koje, i kada su date kao predmet točnih i utemeljenih iskaza, ne mogu biti priopćene jedino pomoću tih iskaza. Tako se, primjerice, i Platonova hipoteza o idejama tumači na toj osnovi.

U drugom poglavlju, *Ideje i njihova funkcija*, razrađuje se problem učenja o idejama i kritika učenja o idejama, zatim problem ideje bez učenja o idejama i ideje i hipoteze, ideje dobra i njene funkcije kao i ambivalencije u području normi i jedinstva kreposti i, na kraju, prilazi se k tumačenju tri uspooredbe.

Treće poglavlje ima naslov *Forme znanja*. Tu se raspravlja o propozicionalnom i nepropozicionalnom znanju, o znanju i onome koji zna (znalcu), o razlici tehničkog i političkog znanja i volje koja vodi k zabludi, kao i o teleologiji djelovanja. I na kraju, o znanju i mnijenju i refleksivnim strukturama znanja i djelovanja.

U prvom poglavlju, *Napisano djelo*, autor kao prvo postavlja slijedeću tezu: Sačuvano Platonovo djelo očit je dokaz njegove svijesti o problemima koji nastaju s filozofijskim raspravama koje su fiksirane kao napisano djelo. Kod Platona su to, kao što je poznato, dijalozi u kojima on nikada sam ne nastupa i on, po autorovu mišljenju, nikada odlučno ne stoji iza ispravnosti teza pojedinih lica u dijalozima. Odnosno, činjenica je da Platonovo djelo ne prezentira ili ne priopćava na neposredan i otvoren način neko filozofijsko učenje samog autora. Ovo je jedna od temeljnih teza W. Wielanda koja, dakako, u potpunosti i idealno omogućuje primjenu autorovog pristupa Platonovom filozofiranju. Naime, ne radi se o tome da se rekonstruiru i spozna bit onog što jest ideja, ili ontologijsko-spoznajno značenje hipoteze o idejama, onog dobrog ili znanja i dijalektike, već o analizi mogućih značenja pojedinih iskaza. Takva analitička metoda pojmovne analize bez sumnje pridonosi preciziranju pojedinih ili na koncu svih iskaza ili hipoteza. Međutim, na kraju ipak ne znamo što jest ideja ili, primjerice, što konačno filozofijski znači ideja dobra.

Tu metodu ilustrirat ću krajnje sažeto na prikazu autorovog stajališta o učenju o idejama. Kao prvo, autor smatra da u Platonovim tekstovima ne postoji neko učenje o idejama, a

koje bi zavrijedilo to ime i u sistematskom kontekstu utemeljivalo iskaze o logičkom, ontologijskom i aksiologijskom statusu ideja. Dapače, u sasvim sigurno originalnim Platonovim tekstovima nedostaje grčki ekvivalent za »učenje o idejama«. Naime, pravo učenje o idejama može se temeljiti na iskazima koji su tematski usmjereni na ideje kao svoj predmet. Stoga puko spominjanje neke stvari ili samo njeno naznačivanje ne daje nekome za pravo da pretpostavlja da je Platon postavio jednu takvu teoriju ili imao samo intenciju postavljanja takve teorije. Zato W. Wieland, smatra da je ono što se označava kao učenje o idejama samo pomoćna konstrukcija interpreta, s ciljem objašnjenja određenih tekstova i njihova uklapanja u neku sistematsku cjelinu.

Platon se, međutim, ipak nije suzdržao od iskaza o idejama, ali to su iskazi posebne vrste. Tome, kao prvo, pripada sve ono što služi naglašavanju razlike između ideja i uobičajenih stvari našeg svijeta. I neovisno od toga što ideja inače jest, može se ustanoviti da egzistira izvan vremena i prostora, ne podliježe promjenama i izmjenama i, konačno, nudi se samo mišljenju a ne osjetilnom iskustvu. To su načini iskaza o idejama u dijalozima gdje su one izričito tematizirane. (Phd. Rep. Phdr. Soph. Phil. Tim.) K tome još dolazi njeno jedinstvo u razlici naspram mnogostrukosti sveg onog što na njoj participira, i time je navedeno ono bitno o idejama. A to su, po autoru, oznake koje je Platon preuzeo od elejske tradicije, a imaju prvenstvenu funkciju naglašavanja drugotnosti ideja naspram njoj podređenih stvari. To autor ilustrira na primjeru funkcije uzročnosti koja se pripisuje idejama, primjerice lijepe stvari su lijepe kroz lijepo kao takvo, preko ideje ljepote. A tko tako nešto tvrdi, smatra autor, tvrdi svakako nešto vrlo pouzdano ali i nešto vrlo jednostavno, odnosno Platonova hipoteza o idejama ne opravdava pretpostavku o samosvojnom ontologijskom ili kozmologijskom korijenu pretpostavke o idejama. Zato je svakako razumljivo da je za autora problem ideja samo problem predikacije.

Da je hipoteza o idejama nešto vrlo jednostavno, bez sumnje je točno (to je Hegel izričito ustanovio), no to nikako ne može proturječiti njenom temeljnom ontologijskom značenju, već upravo suprotno, jer svaki ontologijski princip je nešto »vrlo jednostavno«.

Zatim autor isto tako smatra da Platonova tehnika da se sa idejama postupa kao s hipotezama, otklanja potrebu i zadaću razvijanja učenja o idejama. Zato kod Platona i ne nalazimo, koje ideje i njihove vrste postoje, kako se može ograničiti carstvo ideja, kako je ono ustrojeno i kako se mogu identificirati pojedine ideje. Ne postavlja se niti pitanje definicije ideja ni način njihove prezentnosti s ostalim stvarima. I na

koncu, autor se priklanja, kako i sam kaže, anakronističkom stajalištu, po kojem ideja dobra ima značenje principa rasudne snage i, posebice, praktične rasudne snage. Takvo tumačenje ideje dobra odgovara jednoj njenoj bitnoj karakteristici, naime bespredmetnosti. Jer princip koji regulira rasudnu snagu ne može se intendirati kao predmet ili predmetno projicirati kao sadržaj spoznaje. A bespredmetnost ideje dobra dolazi upravo do izražaja u čuvenoj formuli da ona pripada području s onu stranu bitka. (Rep. 509 b.) Uvid u ideju dobra nije dakle uvid u bilo koji predmet ovog svijeta, a usprkos tome, ona ostaje regulativni princip svijeta.

Svakako je interesantno spomenuti i autorovo stajalište, po kojem je zabluda misliti da je grčka filozofija ostala na čisto predmetnom stajalištu, ne poznajući refleksivne strukture znanja i djelovanja. Doduše, autor i sam kaže da ima veoma malo primjera čisto i neposredno refleksivnih struktura, ali zato svi dijalozi iskazuju posredna samoodnošenja, odnosno tu se ipak pokazuje veliko značenje refleksivnih struktura za Platonovo mišljenje. A da one za Platona nisu bile tako značajan problem kao za mislioce novog vijeka, utemeljeno je već u strukturi samog grčkog jezika.

Na koncu autor zaključuje da je Platon bio u potpunosti svjestan granica mogućnosti iskaza rečenice, ali zato ipak nije omalovažavao područje rečeničnog iskaza. On je, dakako, znao da se dijalog odvija jedino u medijumu rečenice, a da se od onog koji raspolaže nepropozicionalnim znanjem ne može očekivati da to znanje prezentira u liku rečenice. Međutim, pomoću rečenice može nešto o njemu iskazati. Tako i Sokrat zna da svoje znanje ne može projicirati u liku rečenice, no ipak zbog toga ne govori kao proročište, tj. on nikada ne gubi kontakt s područjem rečenica. Zadržavajući distancu spram njih, odoljeva zapadanju u njihovo područje.

Iz toga, po autoru, proizlazi da se teško može pravilno ocijeniti Platonovo filozofiranje bez uvida u napetost između onog što nam je sačuvano kao napisano djelo, tj. onog što je njime izraženo i pokazano, naspram onog što te rečenice uopće ne intendiraju na tematski način kao svoj semantički korelat.

Međutim, ove svoje prijeporne tvrdnje autor sam nije dalje obrazložio, to bi bilo svakako neophodno, bez obzira da li je takvo stajalište već principijelno negdje drugdje utemeljeno.